

In de 19de eeuw ging België er uitzien als een sprookjesland, met een staatshoofd dat een groot bloemenverzamelaar was (serres te Laken) en met zijn minister B. Du Mortier, een voortreffelijk plantkundige. Het begin was echter zeer bescheiden. Uit oorzaak van hun schuchterheid, nederig karakter en gebrek aan zelfvertrouwen, waar zo dikwijls de grote kwaliteiten van de Vlaamse gemeenschap achter schuilgaan en soms verborgen blijven, konden de tuinbouwers nauwelijks leven door wat tuinwerk uit te voeren voor enkele begoede liefhebbers. Zij achtten zich gelukkig met de verkoop van tuinplanten ten bedrage van enkele honderden franken. Zo was de toestand in gans het land, waar zich de ontreddering door de Franse revolutie verwekt nog deed voelen.

Jan van Geert (Gent), schreef: *"In het begin dezer eeuw was de koophandel in bloemen hier zo gering, dat men op dien stiel alleen niet kon bestaan, en elke bloemist verplicht was dien van het snijden der fruitbomen en 't aanleggen van Engelse hoven daarbij uit te oefenen. Hetgeen alsdan in de hoven gekweekt werd, waren de vollen grond rozen, de struikplanten en boomgewassen, waarvan ieder bloemist eens verkoping hield"*.

Een eerste belangrijke datum is ongetwijfeld de oprichting van de kruidtuin van de *Ecole Centrale Du Département de l'Escaut* (Gent) in 1797. Ook te Antwerpen, Brussel en Brugge werden zulke scholen opgericht. Heel wat planten van de uitgeweken burgers werden er naar overgebracht, ander materiaal kwam rechtstreeks uit het *Musée d'Histoire Naturelle* van Parijs. De stichter van de Gentse kruidtuin was niemand minder dan Karel Van Hulthem (Gent, 17 april 1764 - 16 december 1832). Deze was in vele opzichten één der voornaamste promotoren van de beginnende Belgische tuinbouw. Hij moet ook beschouwd worden als de eerste geschiedschrijver van de

Belgische tuinbouw. Dit veelbelovend begin zou in de kiem zijn gesmoord, indien Van Hulthem niet de beschermende invloed van keizerin Joséphine de Beauharnais had kunnen inroepen. Door de wet van 1 mei 1802 kwam er een nieuwe indeling in de onderwijsinrichtingen. De centrale scholen zouden afgeschaft worden en de Gentse kruidtuin dreigde ook te verdwijnen. Van Hulthem maakte gebruik van een bezoek van Keizerin Joséphine aan de stad Gent om haar de kruidtuin te tonen en haar een tussenkomst bij Napoleon te vragen. Zijn opzet lukte.

Van Hulthem, die een druk bezoeker was van de *Jardin des Plantes* (Parijs) en in vriendschappelijke betrekking stond met de grootste plantkundigen en plantenliefhebbers van zijn tijd, deinsde er niet voor terug om al zijn relaties aan het werk te stellen. Van André en Jacques Thouin (de tweede was bestuurder van de *Jardin des Plantes*) kreeg hij een verzameling van zeshonderd soorten en variëteiten fruitbomen, evenals een groot aantal planten en zaden uit verwarmde kassen. Onder de planten die Van Hulthem van de gebroeders Thouin kreeg dienen vooral de *Dahlia purpurea*, de *Dahlia rosea* en de *Dahlia coccinea* vermeld te worden. Het invoeren ervan was van het grootste belang, aangezien reeds in 1820 A. Donkelaar, die toen instond voor de oprichting van de kruidtuin te Leuven, uit deze drie soorten meer dan zestig verschillende vormen gewonnen had. Aan Van Hulthem hebben wij de invoer van de *Dahlia* te danken. Hij bezat ook een zeer belangrijke bibliotheek, die door de staat aangekocht werd in 1837 voor de som van 279.000 fr., een som die thans kan geschat worden op 40.000.000 fr. Zij maakte de kern uit van de Koninklijke Bibliotheek (Brussel), die de toen nog jonge staat besloot op te richten. Ch. Morren had reeds in 1852 de aandacht gevestigd op Van Hulthems dendrologisch werk: *"Is het*

niet wonderbaar in de parken en langs de wegen van het Vlaamse land zoveel Amerikaanse eiken te zien, zoveel prachtige mooie bomen, zoveel zeldzame bomen. Dit buitengewoon schouwspel danken wij aan de voortdurende zorg en de vooruitziende geest van Karel Van Hulthem".

Een tweede zeer belangrijke gebeurtenis waaraan het Gentse plantenmilieu zijn schitterende vlucht te danken heeft is de stichting op 10 oktober 1808 van de *Société royale d'Agriculture et de Botanique de Gand*. Ze werd opgericht door enkele hoveniers in een nederige herberg gelegen langs de Gentse Coupure.

Een eerste bloemen- en plantententoonstelling greep plaats op 6, 7, 8 en 9 februari 1809 in het lokaal in *Frascati*. De waard zelf, Cornelius Lanckman, was een hovenier.

Na de val van Napoleon werden onze gewesten door het tractaat van Wenen in het Koninkrijk der Nederlanden ingeschakeld onder Willem van Oranje.

Onrechtstreeks begunstigde keizerin Joséphine nog een tweede maal de ontlukende Belgische bloemenhandel. In gans Europa waren er alleen in Engeland werkelijk zeldzame planten te vinden. Elke handel tussen Frankrijk en Engeland was bij keizerlijk bevel en bij besluit van de Engelse regering verboden. Ondanks de blokkade konden alle Franse schepen die zaden of planten bestemd voor Malmaison, de tuin van keizerin Joséphine, vervoerden bij bevel van de Engelse overheid ongestoord hun reis voortzetten. Joséphine deed zelfs een beroep op de "Belgische" sluikehandel waardoor o.a. zeldzame planten uit Engeland binnenkwamen. Deze import is dan ook het begin van de Gentse bloemenhandel. Vooral na de Franse overheersing, onder het Huis van Oranje (1815-1830), kende de tuinbouw een bijzonder voorspoedige periode. De grootste vooruitgang in de evolutie werd echter bereikt na die periode.

De meest gegeerde planten waren de camelia's. In 1836 waren de Gentse cameliaculturen reeds zo befaamd, dat er een schip vertrok met 6.000 camelia's voor Odessa (Rusland). De cameliateelt was niet het enige onderwerp waardoor ons land de aandacht van tuinbouwkundige middens trok. Men kan terecht beweren dat zij werkelijk geen enkel tuinbouwkundig domein onaangeroerd lieten. Het beste voorbeeld biedt ons de azalea indica die in de Nederlanden voor het eerst ingevoerd werd omstreeks 1818. Het werkelijke oorsprongsgebied van de azalea is China en Japan. De eigenlijke invoer van de azalea indica geschiedde in 1808 door kapitein Welbanck van Engeland. In 1819 komt ze voor op een tentoonstelling van de Gentse tuinbouwmaatschappij.

Tot 1831 waren alle variëteiten afkomstig van Engeland. Nauwelijks acht jaar later komen in de eerste catalogi van Louis Van Houtte (Gent) niet minder dan 97 variëteiten van kamerazalea's voor. Omstreeks 1850 begonnen Alexander Verschaffelt, Louis Van Houtte e.a. azalea's te zaaien op grote schaal. Het groot succes van Gent als centrum voor azaleateelt is vooral te danken aan de ononderbroken selecties van de *azaleazaaiers*, die aldus planten verkregen waarvan de bloei naar willekeur kon vervroegd worden.

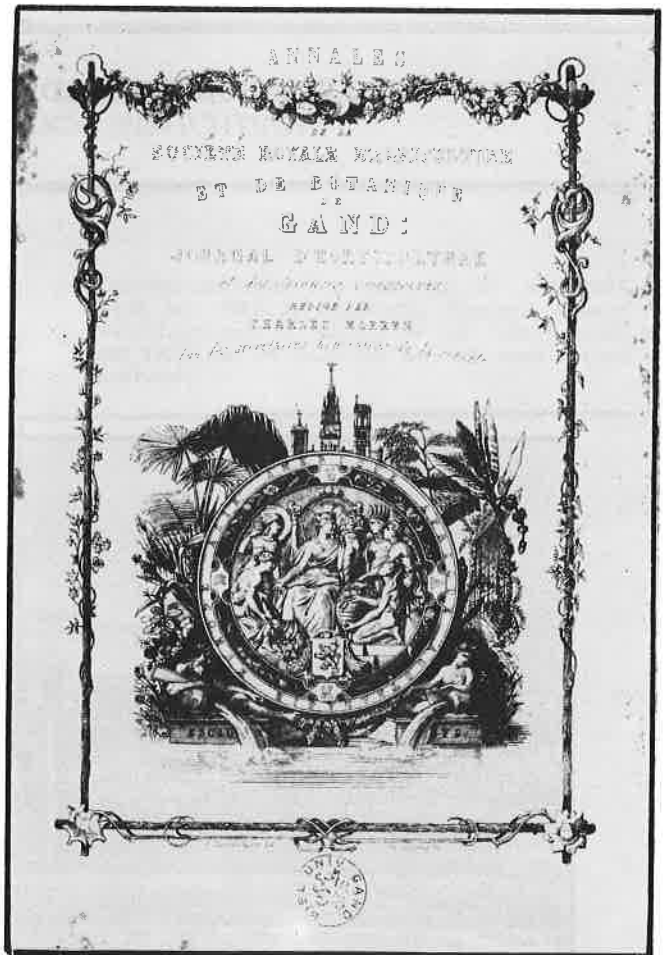
In dit kort geschiedkundig bestek moeten wij stilzwijgend de belangrijke culturen voorbijgaan van begonia's, bromelia's, anjelieren, palmen, laurier, citrusbomen, e.a.

Fruit- en boomteelt

De Belgische fruitteelt kwam pas tot ontplooiing op het einde van de 18de eeuw. Niettemin werden voordien reeds merkwaardige resultaten geboekt.

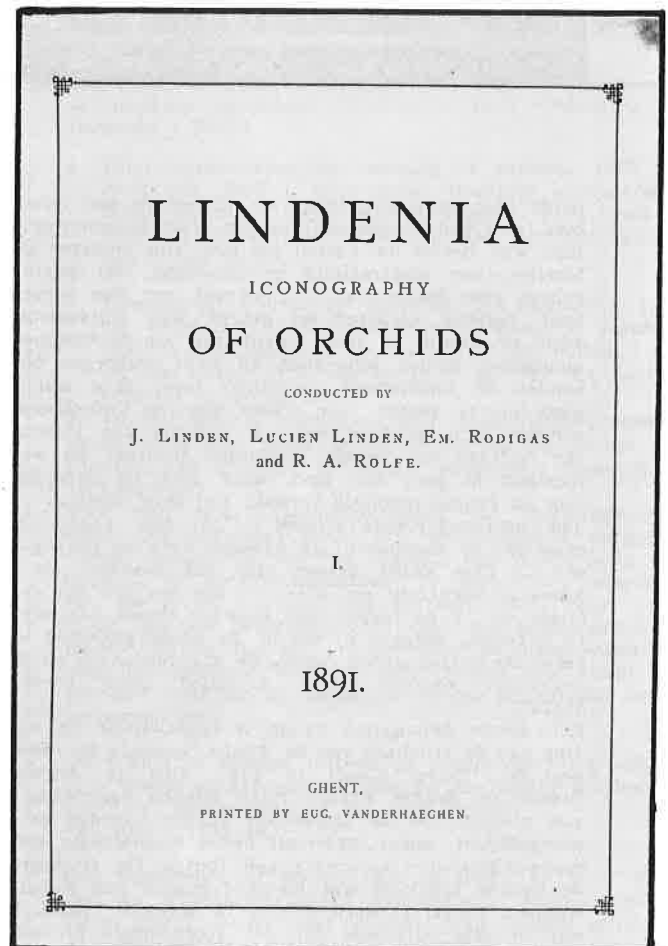
Met de pomologische selecties werd op het einde van de 18de eeuw door de geestelijke Nikolaas Hardenpont begonnen. De voornaamste personaliteit op het gebied van de pomologie is ongetwijfeld Jean-Baptiste van Mons (Brussel, 10 november 1765 - Leuven, 6 september 1842), apoteker, dokter, scheikundige, fysicus en tuinbouwer. Indien de Verenigde Staten nu nog steeds grote afnemers zijn van onze fruitbomen, is dit grotendeels te danken aan Van Mons.

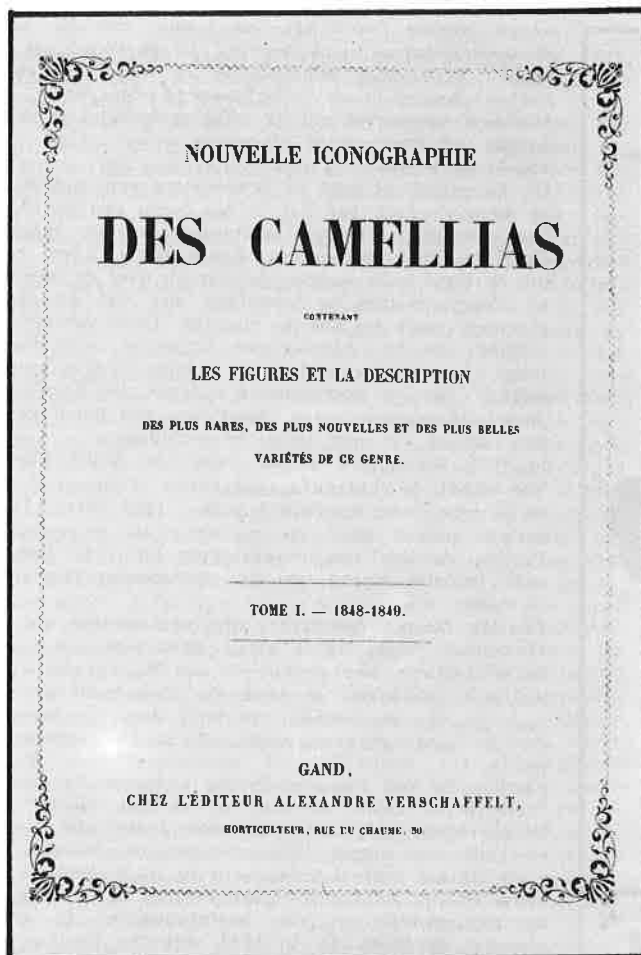
Ook de Belgische dendrologie en bosbouw kwam pas tot volle ontwikkeling in de 19de eeuw, hoewel er voldoende aanwijzingen voorhanden zijn dat er reeds lang daarvoor belangstelling bestond. In de loop van de 17de eeuw werd de pijnboom voor de bebossing gebruikt. In de 18de eeuw was hij in de Kempen al zo goed ingeburgerd dat op de Ferraris-kaart reeds omvangrijke systematische pijnboom-aanplantingen voorkomen.

Titelblad van het tweede deel van de *Journal d'Horticulture* (foto Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent).

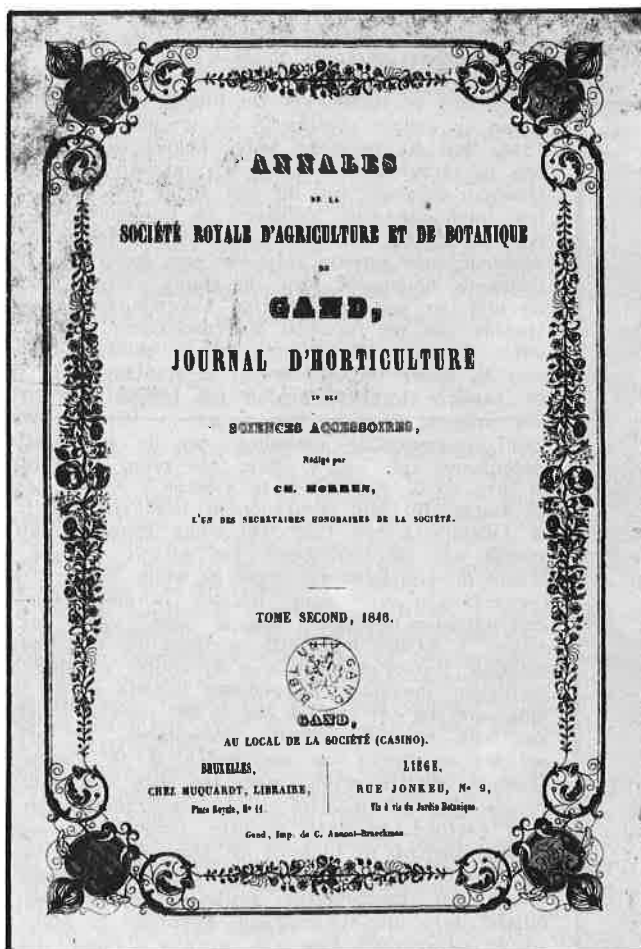
Foto Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent.

Titelblad (foto Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent).

Foto Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent.

In de 19de eeuw zijn vooral Adolf Papeleu, Jacob-Makoy en Karel Van Geert belangrijk. A. Papeleu is de stichter van de Wetterse boomkwekerijen. Karel Van Geert, die zich in 1829 te Antwerpen vestigde, onderscheidde zich door zijn acclimatisatieproeven. Hij werd als lid van de *Société Royale d'Horticulture et d'Agriculture d'Anvers* ingeschreven op 7 juni 1829. Op 10 juli 1844 wordt zijn tuinbouwbedrijf aan de Provinciestraat vereerd met het bezoek van de Koningin. In 1838 gaf hij een catalogus uit. Met het doel zijn nieuwe introducties op wintervastheid te testen had hij omstreeks 1857 een arboretum te Kalmthout opgericht. De daar aangeplante moederplanten bestaan thans nog en worden met uitzonderlijke kennis en liefde door de familie de Belder in stand gehouden. Op het Arboretum van Kalmthout moeten wellicht de eerste introducties van verschillende Noordamerikaanse houtgewassen gezocht worden, alsook de eerste acer palmatum-vormen uit Japan. Naast zijn arboretum had Karel Van Geert een kwekerij opgericht, bestemd voor de voortverkoop. Die kwekerij bevoorradde o.a. de Administratie van Waters en Bossen om het arboretum van Tervuren aan te leggen. Leopold II koesterde een grote belangstelling voor de dendrologie; hij liet o.m. grote oppervlakten van zijn eigendommen met uitheemse gewassen bebossen. Dank zij hem is ook de verwezenlijking van het arboretum van Tervuren mogelijk geworden.

Orchideeën

Het contact met goede mensen is als binnenkomen in een kamer vol lan-bloemen.

Met deze woorden van Confusius (551-479 v.C.) beginnen de orchideeën hun geschiedenis (Lan-bloemen=Cymbidium ensifolium). Meer dan een eeuw later volgt dan de eerste Europese tekst van Theophrastus (370-285 v.C.), die niet alleen belang heeft omdat hij afkomstig is van de vader der botanica, maar ook omdat zijn benaming in de 18de eeuw gediend heeft om de orchideeën hun familienaam te geven. Theophrastus gebruikte waarschijnlijk de toenmalige volksnaam en noemde ze teelbal, naar de gelijkernis met de wortelvorm van vele orchideeënsoorten (Grieks orchidion = teelbal). John Lindley, in *Natural System of Botany* (London, 1836), volgde Theophrastus na en de nu nog gebruikte naam *Orchidaceae* vindt daarin zijn oorsprong. In de 19de eeuw waren haast alle tropische orchideeënsoorten *dochters van de lucht*. Men wou hiermede alleen maar beduiden dat de meeste orchideeën op boomstammen te vinden waren en enkel van lucht en regen leefden. Wat misschien ook verklaart waarom de orchideeën zo lang voor parasieten gehouden werden. Wanneer de bloemenhandelaars bij kwekers kochten en de wetenschappelijke naam niet kenden, dan vroegen zij naar danseresjes, vlindertjes, bruiddruffjes, enz. De familie van de orchideeën is verspreid over heel de wereld en komt voor in alle klimaten. Orchideeën zijn evenwel zo buitensporig als mooi.

Voor onze voorouders was de gelijkernis van de wortelvorm met teelballen opvallend, zij noemden de orchideeën dan ook orchis. Om de vroeg-Nederlandse volksnaam te kennen heeft men maar de Griekse te vertalen, liefst zo ondeugend mogelijk.

Voor wat de orchideeën allemaal goed zijn vertelt ons R. Dodoens in 1554: "*Die volle Sapachtighe wortelen van Cullekens cruyden, Rhagwortel, ende Standelcruyt, ende sonderlinche van die Boxcullekens, geheten oft met geysten melck ghesoden ende inghenomen, maken lust tot byslapen, stercken ende voeden het lichaem, ende mits dyen syn seer goet den ghenen die wtdroogen ende voetsel behoeuen. Die andere verdwijnende wortel, es van contrarie cracht, ende doet den lust van byslapen vergaen. Van desen seluen wortelen ende sonderlinghe van dat ierste gheslacht wordt ook gescreuen, dat als die mans die meeste eten knechtken genereren, ende als die vrouwen die minste eten dat zij dan meyskens ontfanghen...*".

J. Van der Groen geeft in 1672 een ongeveer gelijkaardige beschrijving van de orchideeën: "*Deze slagh is menigherley: sy hebben kloothes als Vosse-Kullekens, Honts-Kullekens, Bocks-Kullekens, Hane-Kullekens, en hebben besondere soorten van bloemen als Mannekens, Wijfkens, Bytkens, Mugghekens, Kickvorssen, Sotskappen, Vlieghekens. Oock zijnder gele, die-men seyt Lieve-vrouwe Schoenen te wesen; van deze soorten vindt men eenighe in de Heyde wassen, en sommighe in de Heylanden, mede in de Duynen. Maer de beste soorten komen uyt Portugael, daer wassen mede van die*

Illustratie uit Nouvelle Iconographie des Camellias, dl. 1. Deze variëteit Grand Duc Constantin werd gekweekt door de heer Calewaert-Vermeulen te Kortrijk, waar hij in de bloei werd gebracht op een tak van de Camellia Pirzo. De bloem had een zachtrose kleur (foto Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent).

De orchidee Cattleya, alhoewel reeds gekend door de Europese botanica sinds ca. 1840, werd eerst omstreeks 1890 door een plantenverzamelaar van M.J. Linden uit Zuid-Amerika naar Europa gebracht. Uit : Lindenia Iconography of Orchids, Gent, 1891 (foto Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent).

slag omtrent Luyck oft Spa : maer van die van dese de meeste sorteringhe hebben, is de Heere van Beverningh. Alle dese soorten om in de Hoven voort te setten, moeten staen in belommerde plaetsen". Hiermee weten wij dat in 1672 orchideeën geïmporteerd werden uit Portugal of afkomstig waren uit de omgeving van Luik en Spa.

De onwetendheid over de levenswijze van orchideeën was er mede oorzaak van dat in het begin van de 19de eeuw zeer dikwijls verkeerde teeltwijzen werden aangeprezen. De toenmalige invoerders waren haast allen zeelieden die op West-Indië voeren. Al wat zij over de meegebrachte planten wisten te vertellen, was dat zij op bomen groeiden, zoals bij ons de maretak. Deze verkeerde voorstelling van het habitat der tropische orchideeën - in feite groeien zij enkel in de humusophoping van boomholten - was de voornaamste oorzaak dat Engeland, naar Joseph Hookers woorden, meer dan een halve eeuw lang een kerkhof was voor tropische orchideeën.

In 1833 verschijnt van de hand van ridder Parthon du Von in het *Journal d'Agriculture, d'Horticulture et de manufactures des Pays Bas* (V, 1833 blz. 142) een eerste artikel over de cultuur van serre-orchideeën. Parthon du Von zou, enkele jaren later, L. Van Houtte naar Brazilië sturen om zijn orchideeënverzameling aan te vullen.

Charles Morren beschrijft zijn verzameling als volgt : "Personne jusqu'ici n'a pu mieux et plus souvent faire fleurir les orchidées que M. Parthon, et les quelques centaines de pieds qu'il possède de ces jolies plantes se trouvent pourtant dans une serre exposée au nord, mais ne recevront de la lumière par le haut".

Parthon du Von was een Franse emigrant die consul van Frankrijk te Oostende werd en er een dochter Van de Velde, enige erfgename van een reder die tijdens de blokkade een enorm fortuin opstapelde, huwde. In 1820 kocht hij het kasteel *Middelheim* te Antwerpen. In dit gebouw en het omliggende park hebben nu de tweejaarlijkse tentoonstellingen van beeldhouwkunst in openlucht plaats : de biënnales. In 1842 verkocht Parthon du Von *Middelheim* aan de familie Legrelle-Cambrier. Parthon du Von wijdde zich ook aan de plantkunde en richtte daartoe speciaal *Middelheim* in.

Zijn wondermooi park en serres bevatten de zeldzaamste exotische planten. Hij kaapte ook de eerste prijzen weg op bloemen- en tuinbouwtentoonstellingen die toen zeer in trek waren. In 1842 zou er ook een catalogus van zijn plantenverzameling verschenen zijn. Zijn verzameling werd openbaar verkocht op 29/3/1842.

Ook een Antwerpenaar, een zekere Verheyen, kreeg opdracht van de tuinbouwer De Jonghe om in Mexico orchideeën en andere planten op te sporen. Dit was in 1843-1844. Wie die personen waren hebben wij nog niet kunnen achterhalen. Wel lazen wij in een Antwerpse krant (*Journal d'Anvers* van 30 juni 1848) een advertentie dat het tuinbouwbedrijf Verheyen in St.-Laurentius (wijk in Antwerpen, de Lei) allerlei warme serreplanten te koop aanbiedt, men spreekt zelfs van een *Bazar de Fleurs*.

Eveneens belangrijk voor de studie van orchideeën was de bijdrage van de 19-jarige Luxemburger Jean Linden, student aan de faculteit Wetenschappen van de Universiteit Brussel. Hij vertrok op 2 oktober 1835 samen met N. Funck en Ghiesbrecht in staatsopdracht naar Rio de Janeiro; in 1837 vinden wij Linden terug in Cuba, het volgend jaar in Mexico en in 1841 in Venezuela. Zijn systematische ontleding van de groeiplaatsen der orchideeën zal hem er later toe brengen de orchideeën in drie types van serres te kweken : warme, gematigde en koude. Bij zijn terugkeer in 1845 stichtte J. Linden te Luxemburg een tuinbouwkundige instelling, uitsluitend gewijd aan de introductie van nieuwe planten. Weldra bracht hij zijn kwekerij, onder de naam *Horticulture Internationale* over naar Brussel in het Leopoldspark. Zijn importen bezorgden hem de naam *vader der orchideeën*. J. Linden had zelfs reizigers die van amateur tot amateur gingen met een map aquarellen en aldus hun bestellingen opnamen. Daarenboven heerste er bij de grote amateurs nog het gebruik dat ze *het portret* lieten maken van hun bijzonderste exemplaren. De prachtigste *portrettengalerij* van orchideeën is te vinden in het Museum van Mariemont, waar ten tijde van Georges Warocqué één der mooiste orchideeënverzamelingen van het land bestond. In 1810 stichtte Jacob-Makoy een groot tuinbouwbedrijf te Luik op de Quai d'Avroy. Hoewel uit besprekingen in toenmalige tijdschriften kan worden opgemaakt dat Jacob-Makoy geïllustreerde catalogi uitgaf, blijken deze uiterst zeldzaam geworden te zijn. Uit dezelfde periodieken kan o.m. worden afgeleid dat Jacob-

Makoy in 1829, reeds serre-orchideeën aanbood. In 1845 zou hij een zeer belangrijke orchideeënverzameling bezitten (meer dan 500 soorten). Een onverdachte getuigenis over het tuinbouwbedrijf van J. Linden en de Belgische tuinbouw in het algemeen, lezen wij in een artikel van E. Regel : Reizenotizen von E. Regel. Belgische Gärten, Berlin, Hannover (Gartenflora, deel 21, Erlangen 1872, p. 132-142) "(...) Das berühmte Etablissement des Herrn Ambroise Verschaffelt ist seitdem käuflich an Herrn J. Linden übergegangen und verwaltet der Schwiegersohn des Herrn J. Linden, Herr P. Gloner, das Etablissement in Gent als Director. Bis zum Sommer 1871 hatte Herr J. Linden in Brüssel vorzugsweise die Cultur seiner zahlreichen neuen Einführungen der Orchideen und Gewurz- und Handelspflanzen behalten, -während die eigentlichen Handelspflanzen des Warm- und Kalthauses und freien Landes vorzugsweise in Gent cultivirt wurden... Die Gartenflora entspricht die zahlreichen neuen Einführungen von Linden's Etablissement stets nach den von Linden Illustrations - horticole und in Linden's Catalogen publizierten Beschreibungen. Es bleibt mir also nur doch übrig anzuerkennen, dass Linden's Etablissement in Brüssel, in Vereinigung mit dem in Gent, das grossartigste derartige Unternehmen auf dem Continent ist das in einigen Beziehungen auch die ähnlichen Etablissements Englands überflügelt hat, während es in Bezug auf die Culturen feinerer Kalthauspflanzen jenen nachsteht. Betrachten wir beide Etablissements vereinigt, so sind die Sammlungen der Blattpflanzen des Warmhauses mit schön gezeichneten Blättern, sowie die der tropischen Blattpflanzen mit immergrünen Blättern, ferner die Sammlungen der Nutz- und Arzneipflanzen und der tropischen Fruchtbäume, die reichsten, welche überhaupt je in Handelsgärten existirt haben. Aroideen, Bromeliaceen, Farne, gleichfalls reich, - besonders reich aber die Sammlung der Baumfarne, von denen über 60 Arten cultivirt werden. Die Orchideensammlung ist an Zahl der cultivirten Arten die grösste, die je in einem Handelsgarten existirt hat.

Einso cultivirt Linden gegenwärtig mehr als 1200 Arten von Orchideen. Das ist in unserer Zeit heut zu Tage einem Handels-Etablissement möglich, während die am reichsten dotirten Anstalten der Staaten Europa's, wie die Botanischen Gärten zu Kew und Petersburg, de noch weit zurück stehen. Die Mehrzahl unserer deutschen botanischen Gärten müssten bis 10 Jahre lang ihr ganzes Unterhaltungs-Etat nur auf den Ankauf von Orchideen verwenden, um eine solche Sammlung zusammen zu bringen, - und doch sind gerade die tropischen Orchideen die interessantesten und schönsten Culturpflanzen und findet sich auch in dieser Familie eine Masse von Arten, die nur rein botanisches Interesse haben. Ebenso colossal ist die Sammlung der Palmen, die nahe an 450 Arten umfasst und die Mehrzahl derselben in Hunderten von jungen schönen Exemplaren. Zwanzig Jahre zurück und in den reichsten Handelsgärtnereien fanden sich nur noch wenige Palmarten in abgeblaren Exemplaren.

Verenigingen en tijdschriften

De periode na 1830 wordt bij ons gekenmerkt door nauwe samenwerking tussen kwekers en vooraanstaande botanisten. Resultaat van deze samenwerking is een indrukwekkende reeks van botanische tijdschriften. Een eerste voorbeeld daarvan is zeker *L'Horticulteur Belge*, tevens een van de mooiste en meest luxueuse monumenten van de Belgische boekdrukkunst.

De Gentse hoogleraar Karel Morren (Gent, 3 maart 1807 - Luik, 17 december 1858) is ongetwijfeld een van de belangrijkste promotoren - zo niet de belangrijkste - van dit nieuw tuinbouwkundig leven. Zijn geschriften en die van zijn zoon Eduard zijn een haast onuitputtelijke schat van documentatie voor de geschiedenis van de botanica en de tuinbouw in België.

Deze tijdschriften waren tevens oorzaak en gevolg van de hoge vlucht van de Belgische tuinbouw in de 19de eeuw. Ze waren overvloedig met steendrukplaten versierd. De techniek van de steendruk werd hier in 1817 ingevoerd door Senefelder, die ze enkele jaren vroeger voor het eerst had toegepast. Men rekende uit dat er in 1877 reeds bij de 10.000 gekleurde botanische platen verschenen waren. Het spreekt dan ook vanzelf dat dergelijke publicaties aanleiding gaven tot de oprichting van gespecialiseerde lithografische drukkerijen. De meest ge-

Illustratie uit het eerste deel van de Journal d'Horticulture (1845). Deze pelargonium met een bordeauxrode kleur werd gekweekt door De Canaert d'Hamale, president van de Société d'Horticulture de Malines. Deze bloem was één van de grote bezienswaardigheden op de tentoonstelling der bovenvermelde vereniging in 1845 ingericht (foto Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent).

Foto Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent.

waardeerde steendrukker was G. Severeyns, (Antwerpen, 17 september 1804 - Brussel, 11 november 1856); hij was reeds in 1829 bedrijvig. De Belgische tuinbouw van de 19de eeuw zou nooit een zo hoge vlucht genomen hebben, was zij niet gerugsteund door de lithografie. Plantenliefhebbers kochten zelden een plant, waarvan zij alleen de naam kenden. Zij wensten eerst de plant te zien. Met de steendruk zagen zij inderdaad de kleur en de vorm. De plantenimporteurs en de kwekers hadden vlug het belang ingezien van de lithografie. De meeste 'bloemen'-lithografen waren dan ook verbonden aan kwekerijen, die hun eigen tijdschrift uitgaven, zoals Van Houtte, Verschaffelt, Linden, e.a.

Het eerste tuinbouw-plantkundig tijdschrift dat verscheen werd uitgegeven door P.A.J. Drapiez (Rijsel, 28 augustus 1778 - Brussel, 28 december 1856) in 1828: *Herbier de l'Amateur de Fleurs contenant, gravés et coloriés d'après nature, les végétaux qui peuvent orner les jardins et les serres*. Bruxelles 1828-1835, acht delen in 4°, 599 kopergravuren.

In 1832 sticht Richard Courtois (Verviers, 17 januari 1806 - Luik, 14 april 1835), directeur van de kruidtuin te Luik, het tijdschrift: *Magasin d'Horticulture, contenant la description, la synonymie et la culture des plantes les plus remarquables*. Liège 1832-1833, één deel in 8°. Het beschreef vooral de importen van Jacob-Makoy en geeft een verrassende kijk op de orchideeënverzameling.

Drapiez gaf ook uit: *Encyclographie du règne végétal, présentant la figure, la description et l'histoire des plantes les plus récemment découvertes sur tous les points du globe ou introduites dans les serres des jardins de l'Angleterre, de la Belgique...* Bruxelles 1833-1838, zes delen in 12° 372 litho's.

In 1844 publiceerde M.J.F. Scheidweiler (Keulen, 1 januari 1799 - Gent, 24 september 1861): *Journal d'Horticulture pratique ou guide des amateurs et jardiniers*. Bruxelles 1844-1861, veertien delen in 12°. Het smolt in 1861 samen met *La Belgique Horticole*.

Onder de redaktie van C. Morren (Gent, 3 maart 1807 - Luik, 17 december 1858) verscheen: *Annales de la Société royale d'Agriculture et de Botanique de Gand, journal d'horticulture et des sciences accessoires*. Gand, 1845-1849, vijf delen in 4°. Talrijke nieuwe soorten planten werden er in afgebeeld. Tot in 1830 verschenen tuinbouwkundige artikels in het Gentse tijdschrift: *Messenger des Arts et des Sciences*, dat in 1830 om politieke redenen geschorst werd. Het verscheen sinds 1823. De befaamde Gentse kweker L. Van Houtte (Ieper, 1 juli 1810 - Gentbrugge, 9 mei 1876) begon in 1845 met: *Flore des Serres et des Jardins de l'Europe, ou descriptions des plantes les plus rares et les plus méritantes, nouvellement introduites sur le continent et en Angleterre*. Gand 1845-1883, drieëntwintig delen in 8°.

In 1851 begon Ch. Lemaire (Parijs 1801 - Parijs, 22 juni 1871) met de uitgave van: *Le Jardin Fleuriste, journal général des progrès et des intérêts botaniques et horticoles*, Gand 1851-1854, vier delen in 8°.

Het wordt in 1854 overgenomen door de kweker Ambr. Verschaffelt en voortgezet onder de titel *L'Illustration Horticole* tot in 1896. Onder de redactie van graaf O. De Kerckhove de Denterghem verscheen in 1875 te Gent nog: *Revue de l'Horticulteur Belge et Etrangère*. Dit tijdschrift zou tot een heel eind in de 20ste eeuw doorlopen.

Er werden hier slechts enkele der belangrijkste tijdschriften vermeld. Feit is dat een der voornaamste bezigheden van onze Belgische drukkers het drukken van botanische werken en tuinbouwkundige tijdschriften was. Er werd berekend dat er in de 19de eeuw in België niet minder dan 40 plant- en tuinbouwkundige tijdschriften verschenen zijn. Met andere woorden: de 19de eeuw is in ons land een echt bloemenwonder geweest: de verslagen van de botanische expedities verschenen in het Staatsblad.

Deze tijdschriften droegen niet alleen bij tot de verbetering van onze tuinbouw maar verrijkten tevens de wetenschap met beschrijvingen van nieuwe soorten en plantkundige artikels.

Naast deze publicaties moeten toch nog twee zeer mooie werken vermeld:

Pescatorea. Iconographie des Orchidées, par Jean Linden. Bruxelles, 1860, in folio, 48 platen. Opgedragen aan Pescatore, één der grootste Franse amateurs, wiens collectie grotendeels door J. Linden was gevormd. Terloops zij hier ook opgemerkt dat de wereldberoemde orchidofiel Godefroy-Lebeuf, stichter van de gelijknamige orchideeënculturen te Argenteuil, bij J. Linden in 1871 gevormd is.

(1)

HORTUS VANHOUTTEANUS
OU
DESCRIPTION
DE
PLANTES NOUVELLES, RARES OU PEU CONNUES,
INTRODUITES DANS LES SERRES DE
LOUIS VAN HOUTTE,
HORTICULTEUR, A GAND

CATALOGUE DESCRIPTIF ET PRIX-COURANT DES NOUVEAUTÉS ET DES MULTIPLICATIONS DISPONIBLES DANS CET ÉTABLISSEMENT.

BULLETIN PÉRIODIQUE,
ÉTABLI EN 1844
PRODE DES SERRES ET DES JARDINS DE GEBR. VAN HOUTTE,

TOME PREMIER. 1845-1846.

A GAND,

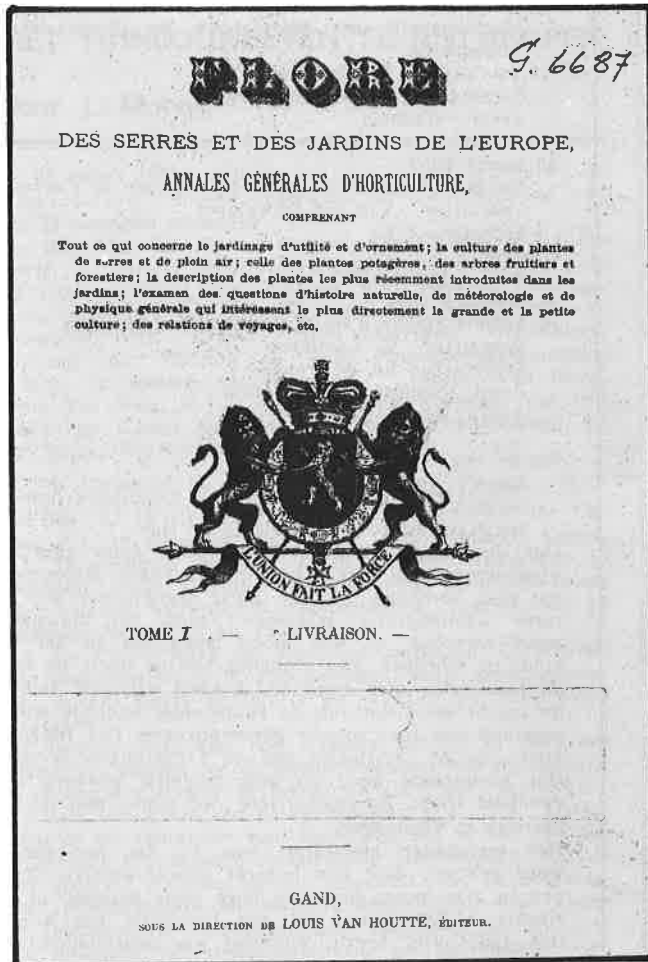
LOUIS VANHOUTTE, Horticulteur, Éditeur,
F. et E. GYSELYNCK, Imprimeurs et Lithographes,
ROSTÉ, Libraire, rue aux Mandjames,
BRUXELLES, chez PERUHOY, Libraire, rue de la Montagne
PARIS, chez BESARD, Libraire-Éditeur, rue Jacob, N° 26.
BRUXELLES, Nauck'sche Buchhandlung
COLOGNE, J. P. SCHOLLÉ, Commission and Spedition
LONDON, at GEO. BABYNS, 52, Mark Lane.

De periodieke uitgave Hortus Vanhoutteanus verscheen zesmaal per jaar. Het werd gratis opgestuurd aan alle regelmatige klanten van Van Houtte en werd ook ingestoken in Flore des Serres et des Jardins de l'Europe (foto Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent).

ICONOGRAPHIE
DES
AZALÉES DE L'INDE
RECUEIL MENSUEL
COMPRENANT LA FIGURE ET LA DESCRIPTION DES MEILLEURES VARIÉTÉS
TANT ANCIENNES QUE NOUVELLES

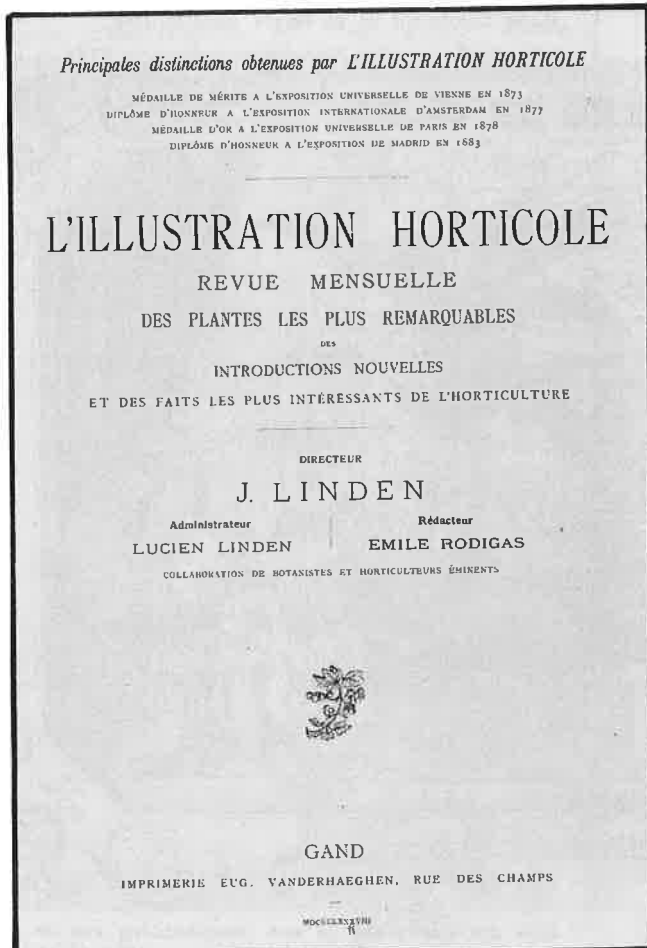
PARIS 1844
AUGUSTE VAN GEERT
PRODE DE CULTIVATION
DES PRINCIPAUX HORTICULTEURS ET AMATEURS DE CE GENRE DE PLANTES.

GAND
CHEZ L'ÉDITEUR, AUGUSTE VAN GEERT, HORTICULTEUR
FAUBOURG DANVERS

Uit Hortus Vanhoutteanus, fasc. 1, nov. 1845 (foto bibliotheek Rijksuniversiteit Gent).

Foto Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent.

Lindenia. Iconographie des Orchidées. J. Linden, Gand, 1885-1903, 17 delen in folio, 814 chromolitho's. Van dit prachtig platenwerk bestaat ook een Engelse uitgave, begonnen in 1891. Lindenia was een uiterst verzorgde luxe-uitgave van afbeeldingen welke gerust naast de best verzorgde buitenlandse werken mag staan.

Verenigingen

De tuin- en landbouwkundige verenigingen waren buitengewoon talrijk in België en allen organiseerden ze mooie tentoonstellingen.

De momenteel nog bestaande tuinbouwmaatschappij *St.-Dorothea* te Gent, is de oudste hofbouwmaatschappij van het land samen met deze van Brussel die rond dezelfde periode werd opgericht. Sedert het midden der XVIIIe eeuw ontstonden te Gent een drietal genootschappen van bloemenliefhebbers, met religieuze grondslag, die zich alle drie onder het patroonschap van de H. Dorothea plaatsten.

In 1876 waren er een 25-tal grote tuin- en landbouwmaatschappijen en een 15-tal kleine. Zij telden samen 12.000 leden. Jaarlijks hielden zij een 12-tal grote tentoonstellingen. Een statistiek van 1880 vermeldt 1200 hofbouwkundigen, boomkwekers, zaadhandelaars en tuinarchitekten. Dat Gent werkelijk het hofbouwcentrum bij uitstek kon worden genoemd, blijkt o.m. uit de verdeling van het aantal bloemisterijen per provinciehoofdstad: Antwerpen 16; Aarlen 0; Brugge 32; Gent 135; Hasselt 3; Luik 49; Bergen 8; Namen 5.

De tuinbouw was een nationale industrie geworden. Een onbevooroordeeld buitenstaander, nl. de h. Witte, hortulanus te Leiden, legt hiervan in 1876 trouwens getuigenis af, als hij zegt: "*België is het enige land in geheel Europa waar tuinbouw een nationale tak van de industrie geworden is*".

In 1849 stichtte Van Houtte een tuinbouwschool in zijn bedrijf te Gentbrugge.

Datzelfde jaar kwam eveneens te Vilvoorde een gelijkwaardige instelling tot stand. Te Gent bevonden zich ook de belangrijkste collecties planten, Luik volgt op de tweede plaats gevolgd door Antwerpen, Mechelen, Brussel, Brugge, Leuven, Bergen, Doornik en Namen.

Chronologisch, naar de oprichting, zag het verenigingsleven in 1860 in grote lijnen er als volgt uit:

10 oktober 1808

- Sociëté royale d'Agriculture et de Botanique de Gand
 Voorzitter: V. Vanden Hecke de Lembeke
 Secretaris: Ch. Leirens
 Zetel: Casino, aan de Coupure
 Aantal leden: 1650

Juli 1820

- Sociëté royale d'Horticulture de Louvain
 Voorzitter: L. Van Thilt
 Secretaris: Noël
 Zetel: stadhuis
 Aantal leden: 10

1822

- Sociëté royale de Flore à Bruxelles
 Voorzitter: graaf d'Ursel
 Secretaris: Ed. Mottin
 Zetel: plantentuin
 Aantal leden: 517

Uit een handschrift van 1658 blijkt het dat er dan reeds een gilde van bloemisten te Brussel bestond onder de naam van *St.-Dorothea*, de patroonheilige van de bloemisten.

1826

- Sociëté d'Agriculture et de Botanique du Pays de Waes à St.-Nicolas.
 Opgericht in 1826, bleef bestaan tot 1830. Heringericht in 1872. Andere gegevens ontbreken.

23 maart 1828

- Sociëté royale d'Horticulture et d'Agriculture d'Anvers.
 Voorzitter: baron P.J. De Caters
 Secretaris: Rigouts-Verbert
 Zetel: Museum van de Academie van Schone Kunsten
 Aantal leden: 272

1829

- Sociëté royale d'Horticulture de Mons
 Voorzitter: Fontaine de Fromental
 Secretaris: P.E. De Puydt
 Aantal leden: ?

1 maart 1835

- Soci t  royale Linn enne de Bruxelles
Voorzitter : F. Muller
Secretaris : L.L. De Cock
Zetel : Geografisch Instituut Vandermaelen
Aantal leden : 517

Juli 1820

- Soci t  royale d'Horticulture de Malines
Voorzitter : Fr. de Cannart d'Hamale
Secretaris : C. De Brouwer
Zetel : Plantentuin
Aantal leden : 500

1838

- Soci t  Horticole et Agricole de Verviers
Voorzitter : D. Coumont
Secretaris : H. Olivier
Zetel : café de la Renaissance
Aantal leden : 150

September 1842

- Soci t  Agricole et Horticole de Nivelles
Voorzitter : baron Ch. de Snoy
Secretaris : D. Bary
Zetel : Stadhuis
Aantal leden : 120

Juli 1847

- Soci t  royale de Conférences Horticoles de Liège
Voorzitter : D. Massart
Secretaris : Marchot
Zetel : café A la Belle Vue
Aantal leden : ?

16 juni 1852

- Commission royale de Pomologie
Voorzitter : A. Royer
Secretaris : Parent
Zetel : Brussel
Aantal leden : 10

3 november 1853

- Soci t  van Mons
Voorzitter : A. Royer
Secretaris : A. Bivort
Zetel : Geest St.-Remy
Aantal leden : 268

1855

- Soci t  royale d'Horticulture de la province de Namur
Voorzitter : markies de Trazegnies d'Ittre
Secretaris : F. Kegeljan
Zetel : ?
Aantal leden : 195

September 1856

- Maatschappij voor Hovingbouw en Bloemkwekerij te Audenaerde
Voorzitter : V. Liefmans
Secretaris : Van Cauwenberghe
Zetel : stadhuis
Aantal leden : 200

13 maart 1857

- Soci t  d'Agriculture et d'Horticulture de Laeken
Voorzitter : Van den Ouwelandt
Secretaris : ?
Zetel : ?
Aantal leden : 100

14 augustus 1860

- Soci t  royale d'Horticulture de Liège
Voorzitter : G. Lambinon
Secretaris : Ed. Morren
Zetel : Soci t  d'Emmulation
Aantal leden : 189

Verder nog :

- Soci t  Agricole et Horticole de Tirlemont
- Soci t  Horticole de Hasselt
- Soci t  Horticole et Agricole de Huy

Dat dit verenigingsleven in de 19de eeuw zich ook in Vlaanderen bijna uitsluitend in het Frans afspeelde, mag ons niet verbazen. Met de inval der Fransen was de interne administratie volkomen Frans. De Vlaamse pers werd vervolgd; er was moed nodig om in het Nederlands te schrijven. Het Hollands bewind heeft de heersende toestanden niet diepgaand kunnen wijzigen. Het moest de macht erkennen van de Franstalige leidende stand. De toestand was toen uiterst gecompliceerd. Het Belgisch regime zou de privileges van de Franstaligen verstevigen. Het Nederlands werd zo lang mogelijk geweerd uit het openbaar leven. De taalbarrière viel samen met de klassebarri re in Vlaanderen.

Het toenmalige kiesstelsel was zo dat het parlement werd gekozen door een beperkt aantal kiezers. Om kiezer te zijn moest men een hoge cijns betalen; er waren slechts 44.000 kiezers op een bevolking van 4 miljoen (tot 1891). Het begrip welstand was onafscheidelijk verbonden met de Franse taal. Wanneer men alleen *Vlaams* sprak kon men slechts een handarbeider zijn. U hoeft slechts de namen en titels te lezen van de voorzitters en secretarissen van de vele verenigingen. Zij behoren bijna allen tot de begoede elitaire klasse, met het bekende gevolg. Men mag aannemen dat deze 19de-eeuwse toestand duurde tot na de eerste wereldoorlog.

zgn. porceleinkaartje met voorstelling van de palmenrotonde van het Gentse Casino anno 1851 (litho, MIAT)

HET TUINBOUWLEVEN TE ANTWERPEN

door J. Moens

Op 23 maart 1828 wordt de *Société d'Horticulture et d'Agriculture d'Anvers* opgericht. Bij die oprichting waren 31 personen aanwezig :

De Bie, A.; De Boer, majoor; De Caters, P.J.; De Knyff, J., ridder; De Pret, Ferdinand; De Pret, Philippe; De Vinck de Wesel, baron; Guyot, E.J.; Hennen, J.; Hoogveen, kapitein; Hubens, J.B.; Kets, Jacques; Kombaeck; Kramp-Reyniers; Kramp, zoon; Mertens; G.J.-Vloers; Moretus, A.; Parthon du Von; Pauwelaert-Vermoelen; Pinson, J.; Sommé, C.; Steencruys; Thuret; Van Beirs, Jean; Van Bree, M.J.; Van den Berghe-Moretus; Van den Bosch-Van Camp; Van den Broeck; Van Immerseel, J.; Van Wijck, W.; Verbert, F.M.

Twaalf kandidaten werden verkozen tot bestuurslid :

De Bie, A. 12 stemmen; De Boer 14 stemmen; De Caters, P.J. 19 stemmen; De Knyff, J. 16 stemmen; Guyot, E.J. 12 stemmen; Hennen, J. 10 stemmen; Hoogveen 10 stemmen; Kets, Jacques 10 stemmen; Kramp-Reyniers 16 stemmen; Moretus, A. 12 stemmen; Sommé, C. 18 stemmen; Verbert, F.M. 15 stemmen.

P.J. De Caters werd tot voorzitter verkozen, C. Sommé tot ondervoorzitter, Kramp-Reyniers werd penningmeester, J. De Knyff secretaris en A. De Bie toegevoegd secretaris.

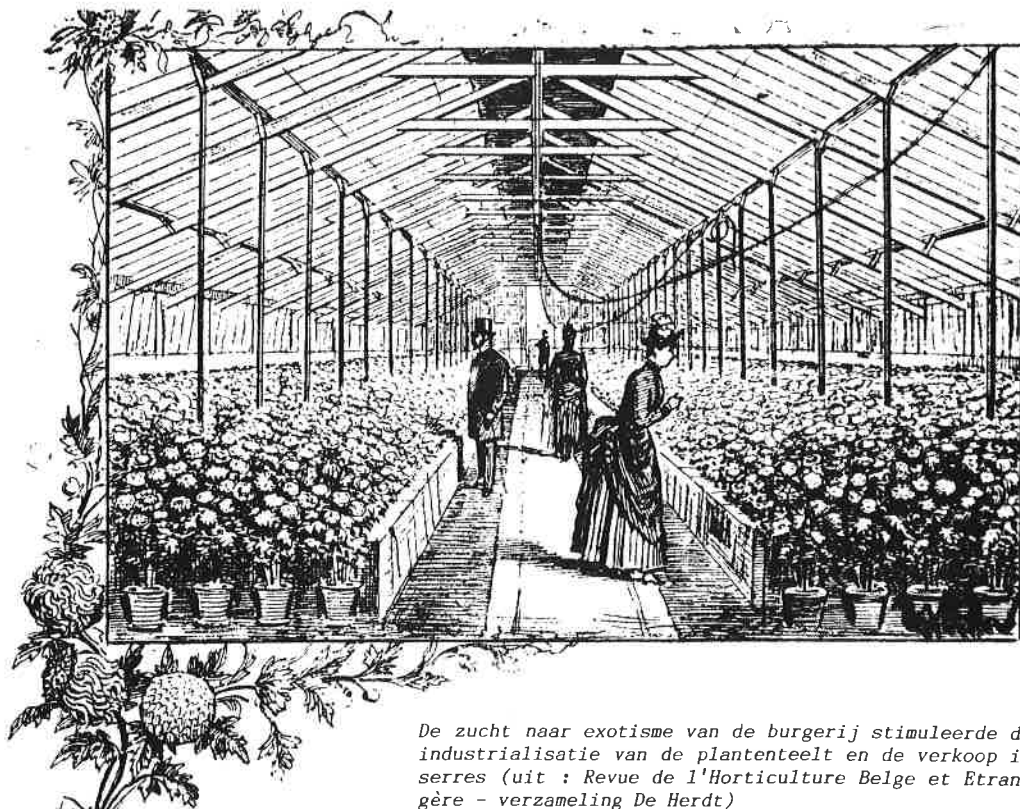
Bij Jacques Kets kan nog vermeld dat hij in 1843 benoemd zou worden tot de eerste directeur van de *Société de Zoologie d'Anvers* de latere *Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen* en P.J. De Caters werd er de voorzitter van. Kets was ook erelid van het *Antwerpsch Kruidkundig Genootschap* (zie verder).

Het grootste gedeelte van de activiteit van de ondertussen vernederlandste *Koninklijke Maatschappij voor Land- en Tuinbouw van Antwerpen*, zou opgeslorpt worden door het inrichten van tentoonstellingen en prijskampen voor de mooiste gewassen. Een eerste spoor van een tijdschrift *Bulletin de la Société Royale d'Horticulture et d'Agriculture d'Anvers* vinden wij in 1859. Het valt erg bescheiden uit. Het wordt in 1925 : *Maandelijks Bulletin van de Koninklijke Tuin- en Landbouwmaatschappij van Antwerpen*. *Bulletin Mensuel de la Société Royale d'Horticulture et d'Agriculture d'Anvers*, om in 1975 te worden omgevormd tot : *Tuin*, *Uitgave van de Koninklijke Tuin- en Landbouwmaatschappij van Antwerpen*. Het is deze maatschappij die in 1978 haar 150-jarig bestaan vierde.

Op 12 december 1858 werd het *Antwerpsch Kruidkundig Genootschap* opgericht met J.L. De Beucker als *bestierder*, V.H. Dillen als voorzitter, H. Van Heurck als ondervoorzitter en Edm. Genicot als secretaris. De zetel was gevestigd in het *tuinbouwgesticht* van J.L. De Beucker aan de Carnotstraat 107, te St.-Willebrords. Vanaf 1866 tot 1870 gaf het genootschap een degelijk tijdschrift in het Nederlands uit : *Tijdschrift over Land-, Tuinbouw en verdere Natuurwetenschappen*. Vijf delen zouden verschijnen. Jan Ignaas de Beucker (Viersel, 1 februari 1827 - Antwerpen, 22 oktober 1906) was in 1847 bloemist en koopman in zaden te Antwerpen. Van 1858 af organiseerde hij openbare en kosteloze lessen over boom- en plantenteelt, tuin- en landbouwkunde en hield hierover talrijke voordrachten in het Nederlands. In de periode van 1858-1885 hield hij op ca. driehonderd plaatsen in Nederland en Vlaanderen niet minder dan twaalfhonderd conferenties. Op 60-jarige leeftijd werd hij docent nl. bij de oprichting in 1890 van de Vlaamse leergangen aan de Tuinbouwschool te Vilvoorde. Hij was ook een radikaal strijder in een democratische en vlaamsgezinde beweging.

Hij woonde in de Carnotstraat 212, nabij de Dierentuin. Sinds 1848 tot in zijn latere levensjaren zocht hij als ijverig botanicus de Antwerpse omgeving af. In juli-augustus 1854 bloeide bij hem thuis de *Victoria regia*; deze was tegen betaling van een halve frank te bewonderen. Dit was een grote gebeurtenis te Antwerpen. Buiten de plantentuin van Gent en bij Van Houtte was er nog niemand in geluk die moeilijk te kweken plant tot bloei te brengen. De Beucker kweekte ook een nieuwe phlox die hij *Antwerpsch Wonder* noemde.

De ondervoorzitter Henri Van Heurck (Antwerpen, 28 augustus 1838 - 13 maart 1909) zou op zijn beurt in 1864 een plantkundige vereniging stichten *Société Phytologique d'Anvers*. Het genootschap begon met de uitgave van een nieuw wetenschappelijk tijdschrift : *Annales de la Société Phytologique d'Anvers*. Het zou verschijnen tot 1876. Voor deze vereniging gaf Van Heurck een openbare en kosteloze leergang in plantkunde en microscopie. Van Heurck werd in 1877 benoemd tot directeur-professor van de Antwerpse Plantentuin in de Leopoldstraat. Hij moderniseerde de Plantentuin, en legde een botanisch museum aan. Zijn wereldfaam als plantkundige, micrograaf en diatomist, die hem uit alle werelddelen correspondenten en bezoekers bezorgde, heeft tot gevolg gehad dat de Antwerpse plantentuin meer dan dertig jaar alom bekend stond als een centrum van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Zijn unieke verzamelingen werden in 1909 grotendeels stadseigendom en sinds 1963 zijn zij toevertrouwd aan de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde te Antwerpen die ze in haar lokalen opbergt en tentoonstelt.

De zucht naar exotisme van de burgerij stimuleerde de industrialisatie van de plantenteelt en de verkoop in serres (uit : *Revue de l'Horticulture Belge et Etrangère* - verzameling De Herdt)